

آینده خدمات تحویل مدرک:
دگرگونی نقش دست اندرکاران سنتی در عصر نوین اطلاعات

فصلنامه اطلاع رسانی. دوره ۱۹، شماره ۲ و ۳
بهار و تابستان ۱۳۸۲

صفحه: ۶۹-۷۵

نوشته: مالکوم اسمیت و مایک اسپورن*

ترجمه: غلام حیدری

کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه رازی

حکیده

یکی از مهم‌ترین تحولات اخیر در کتابخانه‌ها افزایش دسترسی به ویرایش‌های الکترونیکی مجلات منتشره توسط ناشران بزرگ است. دستیابی پیوسته، سریع و به صورت مجازی به متن کامل مقالات، بازنگری اساسی در مورد چگونگی فراهم‌آوری اطلاعات و خدمات کتابخانه‌ها برای استفاده‌کنندگان را ضروری می‌سازد. سؤالانی از قبیل این که آیا موجودیت فیزیکی کتابخانه‌ها هنوز هم مورد نیاز است، آیا استفاده‌کنندگان نهایی به تنهایی قادرند امر جستجو و بازیابی اسناد و مدارک مورد نیاز خود را به انجام برسانند، چگونه می‌توان خدمات سنتی و نوین را به صورت کارآیی با هم تلفیق و ترکیب نمود، و غیر آن مطرح هستند. به‌هرحال، در مورد مسائل فنی، مدل‌های تجاری و زیرساخت‌های تحویل و تبادل اطلاعات بین دست اندرکاران سنتی سؤالانی وجود دارد که هنوز پاسخی به آنها داده نشده است و یک اصل اساسی که کتابخانه‌ها بتوانند براساس آن تصمیم مطمئنی درباره آینده خود بگیرند، وجود ندارد. با شناخت و بررسی جایگاه خدمات تهیه و تحویل مدرک در الگوی جدید، چنانچه تهیه‌کنندگان اطلاعات، قدر موفقیتهای و فرصتهای جدید را بدانند، مطمئناً با توجه به دگرگونی اساسی و قابل توجهی که در وظایف آنها به وجود آمده است، خواهند توانست نقش بهتر و مفیدتری ایفا نمایند.

کلیدواژه‌ها: خدمات تحویل مدرک/ کتابخانه‌ها، فن‌آوری‌های نوین اطلاعاتی/ کارگزاران اطلاعات

مقدمه

در این نوشته می‌خواهیم ببینیم چگونه تحولات اخیر در امر خودکارسازی، بر بازار تحویل مدرک و امانت بین‌کتابخانه‌ای تأثیر می‌گذارد. به ویژه تأثیر این امر بر کارگزاران اصلی چنین خدماتی مثل کتابخانه بریتانیا، چگونه خواهد بود. در آغاز بایستی گفته شود که هر چند کتابخانه بریتانیا یک تهیه‌کننده تجاری نیست، با این حال بسیاری از تولیدات و خدمات آن تجاری هستند و منافع را برای این کتابخانه در بردارند. سه سطح از خدمات در این کتابخانه وجود دارد. بودجه برخی از این خدمات از طرف دولت بریتانیا تأمین می‌شود. مثلاً، برای مطالعه در سالن قرائت کتابخانه در ساختمان جدید خیابان پانکراس، هزینه مطالبه نمی‌شود. بخش دیگری از این خدمات به اعضای کتابخانه بریتانیا ارائه می‌گردد. در این بخش قیمت‌گذاری خدمات مبتنی بر بازیافت هزینه است و امانت بین‌کتابخانه‌ای بریتانیا و خدمات تحویل مدرک را هم در برمی‌گیرد. قسمت سوم این خدمات در مقابل دریافت وجه و به منظور صرف مخارج کتابخانه ارائه می‌شود، که شامل امانت بین‌کتابخانه‌ای، خدمات فتوکپی و آن چیزی است که ما در این مقاله بدان می‌پردازیم.

تحولات اخیر، کتابخانه بریتانیا و بسیاری دیگر از عرضه‌کنندگان اطلاعات را که در زنجیره تبادل اطلاعات فعالیت دارند، به سوی ارزیابی اساسی از کاری که انجام می‌دهند و چگونگی انجام آن، سوق داده است. با این که تمام سازمانهایی که در این زمینه فعالیت می‌نمایند به طور معمول نیازمند ارزیابی مسیر پیش روی خود هستند، دگرگونی‌های اخیر و آینده این تغییرات به حدی سریع و غیرقابل پیش‌بینی است که معیار زمانبندی گسترش محصولات و برنامه‌های تجاری کنونی، ناچار بایستی به صورت هفتگی ارزیابی شوند. به همین جهت یک عنوان فرعی به عنوان اصلی مقاله افزوده شد.

در آینده چه اتفاقی خواهد افتاد؟ مسلماً آینده با آنچه قبلاً مرسوم بوده است، متفاوت خواهد بود. در بخش اول این نوشته درباره تحویل مدرک در جهان صنعتی و پیشرفته بحث خواهیم کرد. در قسمت دوم به ارزیابی تأثیر تحولات اخیر در کشورهای در حال توسعه می‌پردازیم و این که آیا فاصله بین غنای اطلاعاتی و فقر اطلاعاتی در حال افزایش است یا در حال کاهش، و برای کاهش این فاصله، چه کاری می‌توان انجام داد.

تحویل مدرک در کشورهای پیشرفته

ده سال پیش امانت بین کتابخانه‌ای و تحویل مدرک در یک گستره وسیع در سرویس سیندرلا برای اغلب کتابخانه‌ها وجود داشته و وجود آن ضروری هم بوده‌است. اما این روند، افزایش بی‌رویه و غیرماه‌رانه‌ای نسبت به وظیفه اساسی فراهم‌آوری یک مجموعه جامع شامل کتابها، مجلات و مواد دیگر برای خدمت به استفاده‌کنندگان داشته است. گردآوری و دستیابی به مجموعه‌ها از طریق فهرستهای کارآمد و ترجیحاً ماشینی و خدمات مرجع برای هدایت محققینی که در جستجوی مواد مورد نیاز خود می‌باشند، از عملکردهای اصلی و معمول کتابخانه‌های تحقیقاتی و دانشگاهی بوده است. در طول دهه ۹۰، شرایط به گونه‌ای نگران‌کننده تغییر یافت. کاهش بودجه همراه با رشد سریع انتشارات و بالارفتن قیمتها، به تدریج اتکاء به مجموعه یک کتابخانه را به صورت یک کار غیرممکن در آورد و با روند رو به رشد مرکز تهیه مدرک کتابخانه بریتانیا و اسلافش در طی دهه‌های ۶۰، ۷۰ و ۸۰، امانت بین‌کتابخانه‌ای و خدمات تحویل مدرک برای دسترسی به مواد به خدمت گرفته شدند. هر میزبان تجاری جدید به منظور ارتقای خدمات خود مجبور بود برای اتصال به شبکه‌های کتابخانه‌ای، نظیر K-R، EBSCOdoc، source one، ISI، UMI، UNCover، و CISTI تلاش بیشتری به عمل آورد. به نظر می‌رسد در آینده دسترسی زمانی و به موقع، جایگزین دسترسی مکانی و موردی گردد و مجموعه‌های هسته، اطلاعات خود را به وسیله تحویل مدرک، به عنوان یک گزینه ضروری برای دستیابی به موضوعاتی که استفاده‌کننده کمتری دارند، تکمیل نمایند. این رشد یکنواخت قطعی به نظر می‌رسد و سیندرلا به پرنسس تبدیل شده و به رقص در آمده بود.

اما متأسفانه، ناقوسهای شبانه خیلی زود به صدا درآمدند. پیشرفتهای نوین موقعیتهای مورد نظر را به صورت سریع و معنی داری تغییر داده است. این تحولات سریع در جنبه‌های زیر اتفاق افتاده است:

ارتباطات دوربرد جهانی: ارتباطات راه دور یکی از سریع‌ترین صنایعی بود که بیشترین رشد را در دنیا داشته است. پیشرفتهای اخیر باعث گردیده اطلاعات و داده‌های مفید، خیلی سریع به صورت مطلوب و قابل اطمینان و نسبتاً ارزان انتقال یابد.

روشهای نوین چاپ و نشر: به طور فزاینده‌ای همه انواع انتشارات در آینده به شکل الکترونیکی ایجاد می‌شوند، چرا که، حتی اگر هدف نهایی ما کپی گرفتن از مقاله به منظور انتشار چاپی هم باشد، ناچار بایستی آن را به شکل الکترونیکی در رایانه تایپ نماییم. برخی منابع فقط به شکل الکترونیکی وجود دارند تا خواننده آنها را برای خواندن در یک زمان مناسب کپی نماید. دیگر انواع مواد هم به شکل الکترونیکی و هم چاپی در دسترس هستند. برای کتابخانه‌ها مطلوب‌تر آن است که در سرویس‌دهی به برخی نویسندگان که در جستجوی راهی برای شناخته شدن نتایج تحقیقات خود هستند، از طریق الکترونیکی اقدام نماید تا از طریق انتشارات سنتی. آنها یا حق مؤلف را برای خود محفوظ می‌نمایند، یا این که به مؤسسه‌ای که برای آنها کار می‌کنند، واگذار می‌نمایند. انتشارات تنالگانی یا حقوقی در وب به طور فزاینده‌ای در حال رشد است. این نه تنها مفهوم روشنی برای ناشران سنتی دارد، بلکه فقدان کنترل کتاب‌شناختی، کار کتابداران، تهیه‌کنندگان اسناد، و آنهایی را که در جستجوی اطلاعات هستند، مشکل‌تر می‌نماید.

ذخیره‌سازی مناسب و ارزان مقالات: تا وقتی که کتابها و مدارک در قفسه‌ها باشند و به صورت الکترونیکی ذخیره نشوند نه تنها استفاده از آنها آسان نیست، بلکه شکل فیزیکی هم از بین می‌رود. وساطت کتابدار و متخصص اطلاعات، کم اهمیت می‌شود و تهیه کننده مدرک تجاری هم مورد نیاز نیست.

فناوری وب جهان‌گستر و اینترنت: همگام با پیشرفتهای ارتباطی بین‌المللی، "اینترنت و شبکه جهانی وب" تولید، ذخیره، دستیابی و تحویل اطلاعات را به صورت شگفت‌انگیزی دگرگون ساخته‌است.

نوسعه شبکه‌های محلی و داخلی: این شبکه‌ها استفاده‌کنندگان را قادر می‌سازند تا به اشتراک منابع به صورت محلی و انتقال اطلاعات الکترونیکی از طریق پست الکترونیکی اقدام نمایند.

ارتباطات جدید بین ناشران، کارگزاران و کتابخانه‌ها: قبلاً این ارتباطات نسبتاً راحت‌تر بود. با افزایش متغیرها، کسی نمی‌داند که بعد از این همه تغییر و تحول چه اتفاقاتی روی می‌دهد. به هر حال همه ما در تلاش هستیم تا نقش جدید خود را در زنجیره بین مؤلف و خواننده پیدا کنیم.

دانش‌آموزان و استادان و محققان به استفاده از رایانه‌های شخصی معتقدند و بازار خرید و فروش آنها را گرم کرده‌اند. عمر رایانه‌ها به قدمت حیوانات اسرارآمیز نیست. آنها چند سالی بیش نیست که ظهور یافته‌اند. هیچ کارشناس خبره‌ای این سطح از استفاده از رایانه‌ها و خدمات و تولیدات آنها را که به طور فزاینده‌ای اطلاعات را به صورت کاربرپسندانه در اختیار استفاده‌کننده نهایی قرار دهند، پیش‌بینی نمی‌کرد.

افزایش انتظارات یعنی آنچه باید از طریق صفحه نمایش رایانه در دسترس باشد: با ظهور اینترنت، جایگاه بسیار خوبی برای پاسخگویی به نیاز اشخاص عادی و غیر متخصص و محققان حرفه‌ای، ایجاد شده است. هنگامی که هنوز بایستی برای اطلاعات با کیفیت بالا پول پرداخت نمائیم، انگیزه استفاده از یک فضای ترکیبی رایانه‌ای بسیار بیشتر از آن چیزی است که در یک کتابخانه سنتی وجود دارد.

پیدایش روش جدید قیمت‌گذاری برای اشتراك مجلات و دستیابی به اطلاعات: از آنجا که روشهای تجاری حالت ناپایداری داشتند، به ناچار ذخیره الکترونیکی اهمیت بیشتری یافت و برخی انواع روشهای مشاهده قبل از خرید به عنوان جایگزین این روش پدید آمد یا احتمالاً به وسیله اشتراك منابع تکمیل شد.

عصر الکترونیکی تمامی جنبه‌های خدمات امانت بین کتابخانه‌ای و تحویل مدرک را متحول ساخته است. کتابداران، اعضای هیئت علمی، دانش‌آموزان و محققان به طور فزاینده‌ای انتظار دارند که نه تنها به فهرست اطلاعات موجود در وب دسترسی مستقیم داشته باشند، بلکه حتی قادر باشند اطلاعات مورد نیاز خود را به سرعت و از طریق رایانه‌های شخصی خود تحویل بگیرند. تعداد مقالاتی که به صورت الکترونیکی در دسترس هستند، نسبتاً محدود است و انتظارات کاربران بسیار بالاست. با این حال این دو به طور همزمان در حال افزایش هستند. به احتمال زیاد در یکی دو سال آینده تمامی مجلات علمی و پراهمیت همچون مجلات عمومی به صورت الکترونیکی منتشر می‌شوند و جایگزین شکل کاغذی آنها می‌گردند. پایگاههای اطلاعاتی مقالات، نشریات، و مدارک افزایش می‌یابد و مؤلفان راههای جدید بیشتری برای اشاعه نتایج تحقیقات خود می‌یابند. در مقابل، انتشار مجلات سنتی و روش اشتراك سنتی به طور فزاینده‌ای در معرض تهدید است.

به دنبال روشهای پایداری که در گذشته وجود داشت، تحویل مدرک و امانت بین کتابخانه‌ای به عنوان یک سنت جدید، شیوه نوینی برای پاسخگویی به نیاز کاربران کتابخانه‌هاست. تاکنون تعدادی از تهیه‌کنندگان تجاری از پای درآمده‌اند. دیگر تهیه‌کنندگان مثل EBSCOdoc، UMI، و K-R Sorce One به احتمال زیاد در معرض تهدید هستند و با تنوع بخشیدن به خدمات خود و ارائه انواع خدمات مبتنی بر وب در جهت دسترسی به ذخایر الکترونیکی، سعی در جلوگیری از شکست خود دارند. چگونه این تغییرات بر امانت بین کتابخانه‌ای و خدمات تهیه مدرک تأثیر می‌گذارند؟

بدیهی است تقاضا برای خدمات سنتی برای همیشه باقی می‌ماند، امانت کتابها و دیگر انتشارات و کپی گرفتن از مقالات و مدارک به شکل فیزیکی ادامه می‌یابد. اما آنچه تغییر می‌کند، زیرساختی است که این تغییر و تحول نیازمند آن است:

- هنگامی که درخواستها روشن نیستند، مشتریان به طور فزاینده‌ای دوست دارند از دریافت اقلامی که سفارش داده‌اند، مطمئن شوند. به همین جهت، تهیه‌کنندگان مدارک به نمایش محصولات و تولیدات خود به وسیله لیست موجودی خود یا اطلاعات فهرست مندرجات الکترونیکی^۱ و ارتباط با پایگاههای اطلاعاتی دیگر، می‌پردازند.

- سفارش از طریق وب روز به روز بیشتر می‌شود و این روش به عنوان یک گزینه مهم برای سفارش نیازمندیها درآمده است. هر چند روشهای دیگر مثل پست، فاکس و سفارش تلفنی، همچنان وجود دارند.

- با این که تحویل پستی و پیام‌رسانی سالهاست که به کار برده می‌شود، تحویل الکترونیکی گزینه‌ای ارجح است که انواع روشهای اختصاصی و امکان انتخابهای گوناگون را فراهم می‌نماید.

- صورتحسابهای پرداخت و سپرده‌گذاری بیشتر توسط مشتریان بزرگ‌تر انجام می‌گیرد، اما مشتریان کوچک‌تر و استفاده‌کنندگان خاص، از کارت اعتباری یا دیگر روشهای پرداخت الکترونیکی و مبادله داده‌های الکترونیکی به صورت مؤثری استفاده می‌کنند.

- مشتریان بزرگ‌تر بر اطلاعات بهتر با استفاده از سفارشهای ویژه و اطلاعات مدیریتی موجز درباره روشهای کلی، اصرار دارند. اما آنچه موفقیت خدمات تهیه مدرک را تضمین می‌کند و به آن سرعت می‌بخشد، خدمات ارزش افزوده‌ای است که به خدمات پایه اضافه می‌گردد. این ابزار در عمل رقابت مدرنی با آنچه اغلب با عنوان «مغازة تك کالا» خوانده می‌شود، دارد.

به علاوه آنچه که در بالا آمد، کارگزاران بایستی به این موارد نیز توجه کنند:

- دسترسی به ویرایشهای الکترونیکی مجلات منتشر شده به وسیله ناشران علمی و بزرگ.

- دستیابی به ویرایشهای الکترونیکی دیگر انتشارات عمده که از طرف مشتریان مورد تقاضا قرار گرفته است.

- دسترسی به اسناد و مدارک با اهمیت که در وب قابل دسترس هستند.

- دسترسی به اطلاعات تکمیلی و اطلاعات نگهداری شده به شکل رقومی و الکترونیکی مثل عکسها، تصاویر، کتابهای نایاب، نسخ خطی، کتابهای خارج از چاپ و غیره.

- جستجوی پیوسته، ارتباط متقابل همه این موارد با سفارش ساده و تکیه بر سازوکارهای استفاده از روش جستجوی یکدست و هماهنگ.

خلاصه، یک کتابخانه رقومی آرمانی، آئینه‌ای جادویی^۲ برای تبدیل سیندرلا به یک پرنسس زیبا است.

احتمال این که یک سازمان قادر باشد همه نیازهای اطلاعاتی خود را برآورده سازد، در حال حاضر و حتی در آینده نزدیک بعید به نظر می‌رسد. در چنین مواردی مشارکت یک نقش اساسی ایفا می‌کند. چنین فکری به وسیله کتابخانه بریتانیا و از طریق برنامه رقومی کتابخانه تبلیغ می‌شود. در کل به نظر می‌رسد این ابتکار، ناهماهنگیهای مربوط به دستیابی به خدمات کتاب‌شناختی و خدمات تهیه مدرک کتابخانه بریتانیا را کاهش دهد و مسیر واحدی برای دستیابی به کل گستره وسیع محصولات و خدمات کتابخانه بریتانیا یعنی دروازه وب جهان‌گستر، فراهم نماید.

ارتباطات در گستره بزرگی از پایگاههای اطلاعاتی و منابع الکترونیکی اطلاعات، اعم از اطلاعات موجود در خود کتابخانه بریتانیا یا دیگر سازمانهای موجود در سراسر جهان، مکانیابی می‌شود. درخواستها ممکن است از مسیرهای مختلف به آنجا برسند و به وسیله سیستمهای خودکار مورد پردازش قرار گیرند. مدارک تهیه شده به صورتهای مورد درخواست مشتریان از قبیل پست، فاکس، Ariel، و دیگر روشها یا مستقیماً به صورت پیوسته به صفحه نمایش استفاده‌کننده نهایی ارسال می‌شوند. تکمیل نظام کتابخانه رقمی کاملاً پیچیده است و زمان زیادی نیاز است تا به این مهم دست پیدا کنیم. برای رسیدن به این موفقیت بایستی دو کار انجام دهیم:

۱. تلفیق و ترکیب نمودن فناوریهای مجزا، طراحی پایگاه اطلاعاتی و ساختار آن، ایجاد ظرفیت جستجوی همزمان در پایگاهها، سیستمهای پاسخگویی و سفارش، انتقال تصاویر و داده‌های خوانده شده از مخازن الکترونیکی بر روی اینترنت، اعتبار مشتری، سازوکار پرداخت مطمئن و غیره، استانداردهایی مثل Z39.50 به منظور جستجوی همزمان و پیوسته در پایگاههای اطلاعاتی، و پروتکل ایزو برای انتقال امانت بین کتابخانه‌ای.

۲. موافقت با صاحبان حق مؤلف و تولیدکنندگان پایگاههای اطلاعاتی برای اطمینان از دسترسی به اطلاعات و مدارک آنها. اینها مواردی هستند که کتابخانه بریتانیا و دیگر کارگزاران هر لحظه با آن دست و پنجه نرم می‌کنند. بنابراین، این سؤال پیش می‌آید که به منظور فراهم‌آوری خدمات امانت بین کتابخانه‌ای و تحویل مدرک برای کشورهای در حال توسعه به چه امکاناتی نیاز داریم.

از نظر عملی عصر اطلاعات واقعاً قادر است تسهیلات این گونه خدمات را فراهم نماید. تعدادی از کتابخانه‌ها و سازمانها از تجهیزات رایانه‌ای و دستیابی اینترنتی، شبکه جهانی وب و پست الکترونیکی، با کیفیتهای مختلف برخوردارند. این امکانات به آنها اجازه می‌دهد تا نه تنها به پایگاههای اطلاعاتی کتاب‌شناختی مبتنی بر وب دسترسی داشته باشند، بلکه به منظور ارسال درخواستها و دریافت کپی یا پاسخ به تقاضاها به صورت الکترونیکی اقدام نمایند. تأخیر در پاسخگویی و عدم امنیت تقاضاهای پستی و تحویل آنها با توسعه استانداردهای خدمات پیشنهادی برای استفاده‌کنندگان از بین می‌رود. متأسفانه، مسئله اصلی که درگذشته و حال وجود داشته و دارد، مسئله مالی است.

مسائل کشورهای در حال توسعه

حتی با ابزارها و تسهیلات کافی و ارتباطات اینترنتی، اشتراک پایگاههای اطلاعاتی، امانت بین کتابخانه‌ای و نسخه‌برداری از اسناد و مدارک باز هم نیاز به پرداخت وجه در قبال دریافت اطلاعات از بین نمی‌رود. به هر حال، با وجود ضمانت‌نامه‌های مالی ایفلا، کوپنهای یونسکو، کوپنهای جایگزین بین‌المللی و غیره، مسائل عملی پرداخت صورتحسابها ممکن است همچنان غالب بماند و کتابخانه‌ها نهایتاً مجبور باشند وجه نقد پرداخت نمایند و در غیر این صورت نتوانند خدمات و نیازمندیهای خود را پاسخ دهند. در کنفرانس ایلدرز که دو سال پیش در دانمارک برگزار شد، مقاله‌ای از کریستین کیزیدو از دانشگاه گنا، Kisiedu (1999) و اوگلا کنستانتین (Constantin, 1999) به تشریح مسائلی که کشورهای در حال توسعه در رابطه با خدمات تحویل مدرک و امانت بین کتابخانه‌ای با آن مواجه‌اند، پرداخت.

تجربه نشان می‌دهد که تقاضا برای خدمات تحویل مدرک و اطلاعات در کشورهای در حال توسعه در صورتی که از نظر مالی وضعیت خوبی داشته باشند، بسیار بالا و زیاد است. شواهدی همچون ابتکارات اخیر آسی آسیه برای تسهیل امانت اقلام از کتابخانه‌های ایالت متحده آمریکا به روسیه، بودجه‌های INTAS برای بعضی سازمانهای اروپایی مثل کتابخانه بریتانیا در جهت تهیه مدارک برای کتابخانه‌های ایالات استقلال یافته اتحاد شوروی سابق، و طرح ایفلا در غنا از این موارد به شمار می‌روند. متأسفانه هنگامی که بودجه‌ها کاهش می‌یابند یا طرحهای سفارشات به پایان می‌رسند، کتابداران و محققان در این کشورها، برای شرکت در فعالیتهایی که در دیگر کشورها برای آنها کمک هزینه می‌گیرند، احساس درماندگی می‌کنند. به نظر می‌رسد شکاف بین غنای اطلاعاتی و فقر اطلاعاتی به سرعت در حال افزایش است. پس چه باید کرد؟

روشن است سازمانهای تجاری خدمات خود را به صورت مجانی و بدون دریافت وجه ارائه نمی‌نمایند و حتی تعهدی در قبال ارائه یارانه در خدمات خود ندارند. همان طور که قبلاً گفتیم، حتی کتابخانه بریتانیا با کمکهای دولتی و خدمات بین‌المللی، وضعیت و رابطه تجاری خود را حفظ می‌نماید. به هر حال، چیزی که ممکن است، ناشران، تولیدکنندگان پایگاههای اطلاعاتی و تهیه‌کنندگان مدارک را نسبت به برخی صرفه‌جوییها متقاعد سازد، استفاده از فناوریهای نوین برای ارائه مختصر خدمات پایه در يك فاصله زمانی معین و با قیمت مناسب به منظور کمک به کتابخانه‌ها در کشورهای در حال توسعه‌ای است که زیرساخت تکنولوژیکی مناسبی برای سود بردن از آنها وجود دارد. برای مثال، آنجا که ویرایشهای الکترونیکی مجلات چاپ نمی‌شوند یا هزینه پستی ندارند، یا هنگامی که سفارش الکترونیکی و تحویل مدارک خواسته شده یا نسخه‌های الکترونیکی در محیط اینترنت موجود باشد، هزینه درخواستهای امانت بین کتابخانه‌ای کاهش می‌یابد. ناشران می‌توانند از هزینه‌های حق مؤلف در این کشورها چشم‌پوشی نمایند. البته کتابداران و محققان نیایستی اجازه دهند که از این امتیازات سوء استفاده شود و بدون

تردید این صرفه‌جوییها بایستی از محل هزینه‌های توسعه و تولید فناوریهای نوین جبران گردد. این هنگامی درست به نظر می‌رسد که آزادی عمل در ارائه خدمات در سطوح مختلف وجود داشته باشد، و به اینکه سرانجام هزینه‌ها پرداخت می‌شود، امیدوار باشیم. یعنی امنیت اقتصادی این کشورها رشد یابد و کتابخانه‌ها برای پرداخت قیمت بازار قدرت مالی داشته باشند. اما، از آنجا که این یک ریسک است، امکان شرکت در آن زیاد نیست.

ترغیب به استفاده از خدمات امانت بین‌کتابخانه‌ای و تحویل اطلاعات بایستی بر رشد اقتصادی تأثیر بگذارد و به جریان بودجه استفاده از خدمات تحویل مدرک و اطلاعات کمک نماید. احتمال توسعه این ایده در کشورهای در حال رشد بسیار کم است، با این حال شاید این فرصتی برای ایفلا باشد تا آنچه را که ممکن است در یک مدل قابل اطمینان و تست شده حتی در یک مقیاس کوچک رشد نماید، ارزیابی نموده و منجر به ابتکاراتی گردد.

در نتیجه، در طی چندین سال آینده خدمات تحویل مدرک و امانت بین کتابخانه‌ای رشد بالا و نسبتاً پیچیده‌ای خواهد داشت. به هر حال، امیدواریم که عصر رقومی و الکترونیکی جدید، چالشها و فرصتهایی برای همه کتابخانه‌ها در سراسر جهان به همراه داشته باشد و آنها را قادر سازد در منابع همدیگر شریک شوند و از آن منتفع گردند. اما همه ما در صنعت اطلاعات مجبور خواهیم بود با هم کار کنیم، به همدیگر کمک کنیم، با هم رقابت نمائیم و از هم پیشی بگیریم. با توجه به به کار بردن استعاره ذکرشده در این مقاله، این سؤال پیش می‌آید که آیا سیندرلا به پرنسس زیبایی تبدیل خواهد شد، یا دو خواهر بدسیرت و زشت - ناشران و حق مؤلف- او را به تمسخر گرفته‌اند. تنها آینده به این سؤال پاسخ می‌دهد و آینده چیزی نیست که الآن وجود دارد.

---

* Malcolm, Smith and Mick, Osborne, (2000). "The changing role of the traditional players in the new information age: the future of document delivery services." *Interlending & Document Supply*. vol 28. no. 2: pp. 86-90.

پی‌نوشتها

1. Electronic Table Of Contents (ETOC)
2. one stop shop
3. glass slipper
4. ILDS
5. OCLC

منابع

Constantin, O. (1999). "International interlibrary lending activity in Romania and co-operation with other countries", *Interlending & Document Supply*, vol. 26 no. 3, pp. 115-18.

Kisiedu, C. O. (1999). "Barriers to using new information technology in document delivery in the Third World: prospects for the IFLA project in Ghana", *Interlending & Document Supply*, vol. 27 no. 1, pp. 108-15.